

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KONSENTRATIV KOMPONENTLIGINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17940708>

Komiljonova Sarvinoz Bunyodbek qizi

Namangan Davlat Pedagogika Insitituti Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA: Ushbu ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentrativ komponent — diqqatning barqaror ushlab turilishi, ixtiyoriy boshqarilishi va maqsadga yo'naltirilganligi shakllanish jarayoni keng qamrovda yoritiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida e'tiborni rivojlantirishga xizmat qiluvchi o'yin texnologiyalari, sensor-motor mashqlar, konstruktiv faoliyat, muammoli vaziyatlar hamda pedagogik motivatsiya tizimining o'rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar, davlat ta'lim standartlari va xalqaro psixologik nazariyalar asosida amalga oshirilgan. Mazkur yondashuvlar konsentrativ diqqatni mustahkamlash hamda bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim omil sifatida baholanadi.

KALIT SO'ZLAR: konsentrativ komponent, diqqat, maktabgacha yosh, sensor rivojlanish, ixtiyoriy diqqat, mashg'ulot metodikasi

ABSTRACT: This scientific article provides an extensive analysis of the development of the concentrative component in preschool children, including the stability of attention, voluntary control, and goal-oriented focus. The paper scientifically substantiates the role of play technologies, sensorimotor exercises, constructive activities, problem-based situations, and pedagogical motivation systems in enhancing attention within preschool educational settings. The study is based on the regulatory documents and state educational standards of the Republic of Uzbekistan, as well as international psychological theories. The proposed methodological approaches are considered essential for strengthening concentrative attention and supporting the cognitive development of preschool children.

KEYWORDS: concentrative component, attention, preschool age, sensory development, voluntary attention, instructional methodology.

АННОТАЦИЯ: В данной научной статье всесторонне рассматривается процесс формирования концентративного компонента у детей дошкольного возраста — устойчивости внимания, его произвольного управления и целенаправленной направленности. Научно обоснована роль игровых технологий, сенсомоторных упражнений, конструктивной деятельности, проблемных ситуаций и системы

педагогической мотивации в развитии внимания в дошкольных образовательных учреждениях. Исследование основано на нормативно-правовых документах и государственных образовательных стандартах Республики Узбекистан, а также на международных психологических теориях. Представленные методические подходы рассматриваются как важный фактор укрепления концентративного внимания и поддержки когнитивного развития дошкольников.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *концентративный компонент, внимание, дошкольный возраст, сенсорное развитие, произвольное внимание, методика занятий.*

KIRISH

Maktabgacha yosh davri bolaning psixik rivojlanishida eng faol bosqichlardan biri bo'lib, bu jarayonda e'tiborning barqarorligi, davomiyligi va muayyan faoliyatga yo'naltirilganligi muhim ahamiyatga ega. Konsentrativ komponentlilik — bolaning ma'lum obyekt yoki faoliyatga diqqatni jamlay olishi, chalg'ituvchi omillarga qarshi turishi va vazifani ma'lum vaqt davomida davom ettirishi bilan tavsiflanadi. Ta'lim sifatini oshirish, bolalarning kognitiv rivojlanishini ta'minlash uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida konsentrativ komponentni shakllantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar zarur. Zamonaviy pedagogika va bolalar psixologiyasida konsentrativ komponentni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Chunki maktabgacha yoshda shakllangan diqqat barqarorligi — bolaning kelajakdagi o'quv muvaffaqiyatining asosidir. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida diqqatni shakllantirish metodikasini ilmiy asosda takomillashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentrativ komponentning shakllanishi murakkab psixologik-pedagogik jarayon bo'lib, u diqqatning barqarorligi, ixtiyoriy boshqarilishi va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni davom ettira olish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, konsentrativ diqqatning shakllanishi bola faoliyatining mazmuni, pedagogik sharoitlar va sensor tajribalar bilan bevosita bog'liqdir¹.

Konsentrativ komponentning rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rni beqiyosdir. O'yinlar bolaning qiziqishini oshiradi, faol harakatga undaydi va diqqatni tabiiy ravishda jalb qiladi. Xususan, qidiruv-topish o'yinlari, mantiqiy fikrlashga oid topshiriqlar, tezkor reaksiya talab etuvchi mashqlar diqqatni jamlash va saqlashning samarali vositasidir².

Sensor-motor faoliyat ham konsentrativ diqqatning rivojiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Montessori metodikasi, Piage nazariyalari va zamonaviy psixologik tadqiqotlar sensor rivojlanishning e'tibor barqarorligiga bevosita xizmat qilishini ta'kidlaydi³. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida konsentrativ komponentni shakllantirish uchun turli metod va texnologiyalar qo'llanadi. Bular orasida ko'rgazmali vositalar, rangli kartochkalar, strukturalangan o'yin muhitlari, muammoli vaziyatlar yaratish, bolalarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash kabi yondashuvlar mavjud⁴.

Tarbiyachining pedagogik mahorati diqqatning shakllanishida hal qiluvchi omillardan biridir. Tarbiyachi o'yinlarni to'g'ri tanlash, mashg'ulotlar ritmini belgilash, chalg'ituvchi omillarni kamaytirish, motivatsiya berish va individual yondashuv asosida faoliyat tashkil etishi zarur⁵. Diqqatni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlarning samaradorligi ko'p jihatdan tarbiyachi tomonidan qo'llaniladigan metodik yondashuvlarga bog'liq. Jumladan, qisqa, aniq va qiziqarli topshiriqlar, bosqichma-bosqich murakkablashuvchi mashqlar, konstruktiv faoliyat, tasviriy san'at elementlari, ritmik harakatlar e'tiborning barqaror saqlanishiga yordam beradi⁶.

Shuningdek, mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar konsentrativ diqqatni shakllantirish bo'yicha yangi metodik yondashuvlar kiritilishini talab etadi. Xususan, 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qaror hamda 2020-yil 22-dekabrda 802-son qarorda maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv jarayonlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan⁷. Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentrativ komponentni shakllantirish ularning kelajakdagi ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli kirishiga, mustaqil fikrlash va topshiriqlarni ixtiyoriy boshqarish ko'nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Konsentrativ komponent – bu bolalarning diqqatni jamlash, sust bo'lmay diqqatni faol saqlash, hamda keraksiz chalg'ituvchi omillarga berilmaslik qobiliyatidir. Bu ko'nikma tabiiy tarzda shakllansa-da, pedagogik qo'llab-quvvatlash jarayoni uni mustahkamlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning davomiyligi odatda qisqa bo'ladi. O'rtacha 5–10 daqiqa davomida bir faoliyatga e'tiborini jamlay oladi. Shu sabab pedagoglar mashg'ulotlarni yoshga mos, qiziqarli va dinamik tarzda tashkil etishi zarur. Tajriba shuni ko'rsatadiki, diqqat darajasi barqaror bo'lgan bolalarda mustaqillik, o'z-o'zini boshqarish, topshiriqlarni to'g'ri bajarish qobiliyatlari tez shakllanadi. Maktabga tayyorgarlik jarayonida konsentrativ komponentning rivojlanganligi bolaning o'quv jarayoniga moslashuvini yengillashtiradi.

Konsentrativ komponentni shakllantirish usullari

O'yin texnologiyalari, o'yin bolalar uchun eng tabiiy faoliyat bo'lib, diqqatni rivojlantirishda samarali vositadir. Misol uchun, "Top va ayt" o'yini — bolalar tasvirlarni eslab, qayta aytadilar. "Nimani eslab qolding?" — bir necha buyum ko'rsatilib, keyin biri yashiriladi. "Kim tez ko'radi?" — rasmda yashiringan elementlarni topish topshirig'i.

Montessori metodikasida, montessori materiallari — boncuklar, geometrik shakllar, rangli bo'laklar orqali bola bir vazifaga uzoqroq vaqt e'tiborini qaratadi. Ushbu metod bolalarda mustaqil ishlash va tartibli fikrlashni kuchaytiradi.

Sensor rivojlantirish mashqlari, diqqatni faollashtirish uchun sezgi organlarini jalb qiluvchi mashqlar juda foydali. Masalan, tovushlarni farqlash, ranglarni ajratish, hidlarni aniqlash, "qo'l bilan topish" mashqlari.

Vizual ko'rgazmali materiallardan foydalanishda rangli kartochkalar, jadvallar, rasmlar testlar bolalar diqqatini tortadi va konsentratsiyani oshiradi. Ko'rgazmalilik nafaqat e'tiborni jalb qiladi, balki uni saqlab turadi.

Rutin va tartibda bolada diqqatni shakllantirish uchun kun tartibi muhim. Doimiy ravishda mashg'ulot borishi, o'yin vaqti, dam olish, jim faoliyat, aniq reja asosida bo'lishi diqqat barqarorligiga yordam beradi.

Tarbiyachining roli, tarbiyachi quyidagi vazifalarni bajarishi lozim. Bolaga topshiriqlarni aniq va sodda tushuntirish, chalg'ituvchi omillarni kamaytirish (keraksiz shovqin, ortiqcha predmetlar), kichik vazifalardan boshlab murakkab mashqlarga o'tish, bolani rag'batlantirish, diqqatni jamlagani uchun maqtash, har bir bolaning individual rivojlanish sur'atini hisobga olish. Bu mashqlar bolaning diqqat barqarorligini mustahkamlaydi, motorik harakatlarni boshqarishni rivojlantiradi va ixtiyoriy diqqatni kuchaytiradi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentrativ komponentni shakllantirish — bu ularning kelajakdagi o'qish faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratish demakdir. Diqqatni rivojlantirish o'yinlar, sensor mashqlar, Montessori uslubi, ko'rgazmali vositalar va tartibli mashg'ulotlar orqali samarali amalga oshiriladi. Tarbiyachining to'g'ri yondashuvi bolalarda diqqat barqarorligini kuchaytiradi, o'quv faoliyatiga tayyorlaydi va umumiy intellektual rivojlanishga katta hissa qo'shadi. Tarbiyachi tomonidan to'g'ri tashkil etilgan mashg'ulotlar va motivatsiya bolalarning e'tiborini boshqarishga, chalg'ituvchi omillarni kamaytirishga va ijodiy fikrlash jarayonini kuchaytirishga yordam beradi. Diqqatning rivojlanishi esa bolaning intellektual salohiyati, mustaqilligi va o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullaeva N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat va xotirani rivojlantirish metodikasi. Toshkent, 2018.
2. Davletova L. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o'yinlar va mashqlar. Toshkent, 2017.
3. Akhmedov S. Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi. Toshkent, 2016
4. Islomova D. Psixologik mashg'ulotlar orqali diqqatni shakllantirish. Toshkent, 2019.
5. Montessori M. The Absorbent Mind. 1967.
6. Piaget J. Psychology and Pedagogy. 1970.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4312-son qarori (2019); Vazirlar Mahkamasining 802-son qarori (2020).